

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Na svetlobo dane od krajske kmetijske družbe.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj **VIII.**

V sredo 6. svečana (februarja) 1850.

List **6.**

Telegraf ali daljnopisnik.

(V razjasnenje tega popisa je podoba priložena).

Večkrat se primeri, de človek želi kakšno imenitno prigodbo naglo v daljne kraje na znanje dati, ali jo iz daljnih krajev hitro zvediti. Kar posamesni človek želi, želijo tudi vladarstva ali regirenge, katerim je velikrat silno veliko na tem ležeče, de se imenitne reči hitro sèm ter tjà oznanujejo.

Že v nekdanjih časih so tedaj ljudje poskušali kakšno pripravo znati, de bi se tako oznanovanje v daljne kraje zamôglo naglo zgoditi. Če stare bukve prebirajo, že najdemo dolgo pred Krist. rojstvom, de so stari Greki in Rimci take priprave imeli, s kterimi so od eniga kraja do drugiga oznanila pošiljali. V ta namen so prižigali ognje na hribih, so trobili v rogove ali druge trobila, in takó je prvi trobentar drugimu, drugi tretjemu in takó dalje oznanil novico. Napravili so tudi po hribih na visocih kolih rante ali preklje, ktere so se na več krajev verteti dale, takó de so iz tega vertenja mnogoverstne znamenja postale, ktere so čerke (ali puštôbe) nadomestovale, ki so jih tisti poznali, ki so bili za oznanovace na hribih postavljeni. Kakor je eden te rante postavil, takó je tudi drugi storil, in takó so šle te znamenja naprej do tistiga kraja, kamor je bilo oznanilo namenjeno.

Kér so se tedaj po teh in enacih napravah oznanila hitrejši kakor po pošti in po drugih potih v daljne kraje pošiljale, so imenovali že stare ljudstva takó napravo telegraf.

Telegraf je tuja, gérška beseda, in se pravi, v slovensko prestavljena, daljnopisnik, za tó, kér se s to napravo v daljne kraje piše. Kér so pa tudi drugi narodi besedo „telegraf“ v svoj jezik vzeli, se je tudi mi ne branimo, ker mislimo, de ni prav, ako smo prenapeti „čistniki“ ali superpuristi. Naša slovenska beseda „daljnopisnik“ je scer ravno takó dobra, kakor gérška „telegraf“, vunder gérške ne zaveržemo, kér se v vsih družih jezikih tudi sliši; dovelj je tedaj, de le razumemo, kaj de poméni.

Vsakdo, ki le nekoliko prevdari gori imenovane stare telegrafe, že na prvi prevdark spozná, de te stare naprave so bile silno neukretne, pomanjkljive, težavne in mnogim zadržkam podveržene.

Kakor so v vsih rečeh umne glave nove reči najdle, takó se je zgodilo tudi s telegrafom. Umne glave so dolgo premišljevale, kakó bi se nek tista čudna moč, ki je blišku enaka in ki v enim trenutku ali sekundi 60,000 milj póta storí in se električna in magnetična moč imenuje, dala za telegrafe porabiti. Že pred sto leti so začeli učeni možje na Francozkim, Angleškim in Nemškim to čudovito moč za pošiljanje oznanil v daljne kraje poskušati, pa še le v

létu 1835 do 1837 so se te skušnje takó po sreči izšle, de so začele vladarstva mnogih dežel elektro-magnetične telegrafe napravljati. Tudi v naših krajih imamo zdej taciga telegrafa. Po tistim bakrenim (kufrenim) dratu, ki ga vidite potegnjeniga na visoke kôle zraven železnice ali scer velicij cestá; šviga tista čudovita moč semtertje, ktera, kakor blisk hitra, nosi oznanila iz eniga kraja v drugiga.

To je elektro-magnetični telegraf, kteriga vidite v podobi, ki je današnjim „Novicam“ priložena. Kér imajo Novice imenitni namen za omiko slovenskiga ljudstva skrbeti, so si že davnej prizadevale, kje kak popis tega telegrafa dobiti, ki bi prav po domače to reč razložil, in dobile so ga po dolgim iskanji v Marskih narodnih Novinah. Po tem popisu bojo tudi Novice svoj popis vravnale in tû in tam še kakšno razjasnenje pristavile. V natanjčno in učeno razlago elektro-magnetičniga telegrafa se ne moremo spuštati, kér bi takšne razlage vsi tisti braveci ne razumeli, ki niso popolnoma učeni naravoslovci in kterim niste elektrika in magnetika znani. Naš namen je le: napravo telegrafa takó razložiti, de jo bo v stanu vsak bravec zapopasti. De se pa vsacimu človeku spodobi, to napravo saj nekoliko poznáti, nam bo vsak poterdil, če zapopade: de nobena znajdba poslednjih časov ni takó imenitna, kakor ta, — in de nobena znajdba ni človeškemu umu v toliko čast, kakor ravno ta!

(Dalje sledi.)

Od zemljišne odveze na Krajskim.

V 2. listu letašnjih „Novic“ sim obljubil, od časa do časa na znanje dajati: kaj de deželna komisija za stran zemljišne odveze na Krajskim počenja in kakó de svoje opravila doveršuje. V poslednjim listu Novic ste scer brali, de je samo predsedništvo te komisije opravila, ktere so se od 17. novembra do konca pretečeniga léta 1849 storile, v Novicah na znanje dalo in obljubilo, take naznanila tudi v prihodnje na znanje dajati; to pa z mojim namenom clo nič ni navskriž. Predsedništvo oznani ob kratkim po vradni viži dela in sklepe oprostivne komisije, in se ne more v natanjčno razskladanje vsiga spuštati. To delo sim jez v Novicah obljubil, in obljubo bom spolnil z razlaganjem prav po domače. Veselilo me je naznanilo predsedništva v „Novicah“ brati iz dvojniga vzroka, prvič: de se tudi kmetam vradno pové, kaj se v ti komisii godí, *) in

*) De bi pač komisije za oprosteno zemljiš povsod takó ravnale in slovenskim kmetu v slovenskim jeziku vse te reči na znanje dajale, ki so za-nj toliko imenitne! Ljudstvu bi se vstavna pravica zgodila, in marsikteri razperti bi se v okom prišlo, kakor skušnja na Koroškem

stvo). Na Francoskim so porabili v létu 1847 1 milijon in 400,000 centov žepene kisline; na Avstrijskim pa dosihmal na léto k večimu le 150,000 centov. —

Če to, kar so v Evropi ljudje kave (ali kofeta) pred sto léti, to je, v létu 1750 spili, primerimo s tem, kar ga zdej spijsajo, najdemo sila velik razloček! V létu 1750 se je v Evropi kave porabilo 660,000 centov, — v létu 1849 pa 3 milijone in 880,600 centov. Nar več so je popili na Nemškem, nar menj na Rusovskim (le 60,000 centov), na Francoskim 350,000 centov, na Angležkim 320,000, na Avstrijskim 300,000 centov.

Telegraf ali daljnopisnik *).

(Dalje.)

Naš dandanašnji telegraf, kteriga drat poleg cestá vidimo, je tedej električno-magnetični telegraf.

Kaj je to: električno-magnetično? bo marsikdo naših bravcov zagodernjal, in bo rekel, de tega ne zastopi. Nikar se neznanih besed ne vstraši, dragi prijatelj! Kmalo boš toliko razumel, kolikor ti je treba vediti, de boš saj nekoliko to čudovito napravo zapopadel, de boš vedil, kaj se v telegrafu godí, in de ní clo nič copernije zraven.

Dve čudoviti moči ste, kteri storite, de gré oznanilo kakor blisk iz eniga kraja v družiga po dratu. Ena moč je elektrika, druga pa magnetika. Obé moči vsaki pozná, čeravno njuniga iména ni vedil. Slavni gospod profesor Robida nam je ti moči v bukvah, ki so lani v Ljubljani na svitlo prišle in se imenujejo „Naravoslovje ali Fizika“ prav po domače zložil; z njegovimi besedami vam bomo ti dve čudoviti moči razložili.

Poglejte pečatni vosek. Ako ga po sukni dergnete, de se ogreje, majhne listke popirja na-se potegne in jih spet spustí. Kdor suho stekleno (glažovnato) cevko s suknam dergne, in jo potlej popirčkam ali nitkam ali slamicam bliža, vidi: kako se ti kosčiki proti cevki vzdigujejo in se je prijemajo; jo kmalo spet spustijo, na tla padejo, in se vnovič k bližni cevki vzdignejo. Ako cevko dobro dergnjeno licam bližáš, meniš čutiti pajčine na licah. Ako te skušnje v tamni izbi delaš, vidiš iskricice med cevko in drugim telesam, in slišiš derskanje, ako jim dergnjeno cevko bližáš. Tudi burčen, **) smôla, žêplo, žida, lasje, žlahtni kamen, clo led in druge reči to storijo. Če pa

*) Ne moremo se zderžati smešnice opomniti, ki smo jo unidan od strane v neki kavarnici v Ljubljani slišali, ko so se trije scer omikani gospodje, ki so se mende vsi gerškiga jezika nekda učili, zastran tega našiga sastavka pogovarjali. Enimu ni bilo prav, de ne obderžimo besede telegraf, ki je v vsih jezikih navadna. Ta mož gotovo ni bral, kar smo unidan zastran tega pisali, tedej ni vedil, de smo tudi mi to misel imeli, in še poprej, kakor on. Drugi gospod je modroval, de daljnopisnik ni prav iz gerškiga prestavljeno, ampak de telegraf po gerškim pomeni urnopisnik. Mi tega gospoda prosimo, de mu ne bo škodovalo, če se gre še enkrat gerški jezik učiti, de bo zvedol, de „Tachygraphie“ ali „Stenographie“ ni „Telegraphie.“ — Časopisarji smo zares reveži; še takrat, kadar po otročje pišemo, nas nekteri modrijani nočejo prav razumeti! Sam Bog nam pomagaj! —

**) Burčen po nemško Bernstein, po gerško elektron, je podzemeljska rumena smola, ki se le v malokterih krajih najde, in se tako sterdi, de jê kerhka in stêklu enaka. Cevke gosposkih tabačnih pip so večkrat na dúlici, ki se v ustih derži, s burčnam ozalšane; tedaj je burčen gotovo našim bravcam večidel znan. Na ti smôli so naši prededje pred 2000 léti čudovito električno moč pervikrat najdlí, in kër se burčen, Bernstein, po gerško elektron pravi, so imenovali to moč sploh električno.

glažovato koló (elektrostrogo, ali kakor ga kmetje imenujejo „kolovrat“) z dergnjenjem zlo vgreješ, se toliko ognja v steklu nabere, de iskra od njega poketájo, in če ga primeš, te hudó vdari po udih. Lejte! vse to pride od tiste moči, ktero smo v steklu zbudili, in ktera se elektrika imenuje. Vse polno je take moči in taciga ognja tudi pod nebam, ki se nam v podobi bliska in strele očitno pokaže in ga zatorej tudi nebeški oginj imenujemo.

Kaj ne, de ste že dolgo to moč poznali, in de le niste vedili, de se električna moč imenuje? K zbujuju spijoče elektrike pa ne služi le dergnjenje, temuč tudi tlačenje, kakor pri skorji; gorkota pri nekterih kamnih; raztopljenje pri žêplu; dotakne-nje pri kotlini (kufu) in cinku, in pri družih rečéh.

Tako moč po potrebi obilno si napraviti, so učeni možje mnogoverstne naprave si zmislili, kakor je gori imenovani stekleni kolovrat, električna steklenica, ki se Lajdenska steklenica (Leidnerflasche) imenuje, Voltovi steber (Volta'sche Säule) i. t. d.

Cinkovo plošo pertisnjeno h kotleni (kufreni), imenujejo naravoslovci Voltovo pervíno, ktera pa le slabo elektriko da. Visoko učeni naravoslovec, Volta po iménu, je pa več takih pervín tako združil, de je na cinkovo plošo položil kotleno, na kotleno je položil vlažno (mokro) sukmeno plošo; na sukmeno spet cinkovo, potlej kotleno, potlej sukmeno in tako dalje. Tako sastavljen steber stoji med tremi steklenimi stebri. Suknene ploše se v solnati ali žeploki-sani vodi namočijo, izžmejo in tako valijo, de ne stopí voda iz sukna, ktera bi po rudni ploši stala alj naprej lezla. Spodne cinkove ploše in zgornje kotlene ploše se tiši kotleni drat. Kjer se drata bližata, vidiš električno iskro. Ako se hočesh prepričati moči postavljéniga stebra, pertisni eno mokro roko na cinkovi, drugo na kotleni konec stebra iz kakih 30 pervín sastavljeniga, in čutil boš dèrglej, kakor pri električni steklenici. — Popisani Voltovi steber pa sčasama omaguje in vso moč zgubi, torej so si naravoslovci z nekolikšno prenarredo stanoviti Voltovi steber napravili.

Električna moč je pa dvojna. Elektrika v steklu (glažu) zbuena, je drugačna od une v žêplu ali smôli. Ako se hočesh tega očitno zagotoviti, obesi kroglice iz bezgoviga steržena na židane nitke, in daj eni, kadar se je z dergnjenim steklom dotakneš, elektriko stêkla. V tem hipu boš vidil, de beží letá kroglica od stekla, — in se rada bliža elektriki žêpla. Kadar se je pa žêpla dotisnila, spet odletí, in od žêpla beží, in tako dalje. — Ako obema kroglicama daš elektriko žêpla, alj obema elektriko stêkla, boš vidil, kako bežite ena od druge. Ako pa eni daš elektriko stêkla, drugi pa elektriko žêpla, se prijazno bližate, sprimate, in potlej mirna ena zraven druge visite. Iz tega se vidi, de je elektrika stêkla drugačna, kakor žêpla. Naravoslovci imenujejo pervo kladno (positive), drugo pa zoperno elektriko (negative Elektrizität.) Toliko bo mende zadosti, de vsak bravec saj nekoliko bolj električno moč pozna, ki jo je že davnej v blisku, streli i. t. d. poznal.

(Dalje sledí.)

Cujte, pogledite popolnomo novo sélo na Krajnském!

Nikol ga še nismo vidili, tudi ne imenovati slišali tega kraja ali séla na Krajnském; zastonj smo ga iskali v Frajerjevem, Ložanovim, Florjančičevim in tudi v drugih starih in novih zemljovidih Krajnskiga vojvodstva. — Tudi ga ni dobiti ne v Frajerjevem nemškoslovenskim imeniku mést, tergov, vasi, gradov, in krajev

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Na svetlobo dane od krajske kmetijske družbe.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj **VIII.**

V sredo 20. svečana (februarja) 1850.

List **8.**

Bratovšnja sv. Florijana za Štajarsko, Krajnsko in Koroško v pretečenim letu 1849.

Novice so vsim hišnim gospodarjem že tolikrat pristop k pogorelski družbi priporočevale, de bi le vodó v Savo nosile, ko bi začele od noviga to dobrotljivo napravo priporočevati. Po stari navadi pa podamo bravcam razgled vzajemne Gracarske pogorelske družbe, to je, tiste, ktera Štajarce, Krajnce in Korošce že veliko lét v eno bratovšino veže. Po dokazu, ki ga je vodstvo te bratovšine unidan na znanje dalo, smo z veseljem vidili, de je na Krajnskimi lani veliko več hišnih gospodarjev v družbo stopilo, kakor pred to léto.

V létu 1849 je vnovič 2657 gospodarjev k bratovšnji sv. Florijana pristopilo, to je iz Štajarskiga 1063, torej 228 menj od lani, — iz Koroškiga 442, torej 139 menj od lani, — iz Krajnskiga pa 1152, torej 652 več od lani.

V pretečenim létu je bilo 5952 pohištev vnovič zavarvanih za 2 milijona in 122,750 gold. zavarvanske vrednosti (Versicherungswerth) in za 3 milijone in 299,295 gold. klasne vrednosti (Classenwerth).

Celo premoženje, ki je bilo pri bratovšnji sv. Florijana zavarvano, znesse 58 milijonov in 91,600 gold. Lep znesik! ki gotovo vsaciga deležnika veseli, kér vidi, koliko premoženja je pri ti družbi zoper nesrečo ognja zavarvanega.

Imenovana družba je pogorelcem pretečeno léto za zavarvane pohištva 137,490 gold. in 20 kr. v dobrim denarju povernila; namreč Štajarcem 73,107 gold. in 20 kr., Koroščem 30,225 gold., Krajncem pa 34,158 gold.

Letašnje plačilo je enmalo manjši od lanjskiga; od sto goldinarjev klasne cene se bo le 16 krajcarjev plačalo.

To plačilo se mora pa po zapovedi vsako léto do zadnjiga sušca, ali pa 10 dni po sv. Jožefu pogorelskim oskerbnikom plačati. Kdor ta čas plačati zamudi, naj sam sebi pripiše, ako to pomoč zanemari.

Razun tega je imenovana družba pretečeno léto 444 gold. takim ljudem podarila, ki so se pri ognji serčno obnašali in pridno gasili.

S pomočjo te družbe je bilo lansko léto več pohištev v boljši stan prenarejenih, namesti slamnatih in lesenih so namreč 7 s kamnitimi plošami, 4 z bakram, 4 s kositarjem, 193 pa z opeko (ceglam) pokrili; 129 zidanih opazev, 25 varnih dimnikov in 31 strelnih odvodov napravili; 27 pohištev pa so na boljši prostor prestavili.

Hišni gospodarji! iz pričujočiga dokaza vidite, kakó koristna je imenovana bratovšnja, in koliko lepiga denarja je pretečeno léto pogorelcem povernila. Pristo-

pite tedej k nji brez odlage, in nikar se ne obotavljajte, de vas nesreča ognja ne prehití, in de vas na beraško palico ne spravi.

Telegraf ali daljnopisnik.

(Dalje.)

Druga moč, ktera ima pri telegrafu opraviti, je magnetična moč. Enako čudovita moč, kakor električna, je tudi magnetična. Kakor je una od neke sterjene smóle, ki se v gerškem jeziku elektron imenuje, svoje imé dobila, takó ga je ta od neke rudnine, ktero so pred veliko sto in sto lét v mestu Magnezja v mali Azii najdli, imé magnet dobila, kjer so pri ti rudi to čudovito moč pervikrat zapazili.

Ta rudnina, ktera je vsa magnetična, ima pa to posebno lastnost, de če železo, posebno pa jéklo, ž njo dergneš, odda jeklu svoje magnetične moči, kór jo, če se to dergnjenje umetno storí, stanovitno obderži. Po ti napravi dobimo jeklene iglice, ki so popolnoma magnetične, ali pa za mnoge priprave jeklene magnet v podobi podolgaste podkve, kakoršno v 2. podobi našiga obraza vidite, le de je podkev tukaj na zgornjim koncu nekako podaljšana in s kufrenim dratom krog in krog ovita, kar scer za druge naprave ni potreba.

V čem pa obstoji magnetična moč? Magnetična moč*) obstoji 1) v tem, de magnet železo in še nekatere druge rudnine na-se vleče; in 2) če magnetično iglico na nit obesíš, ali jo nad jekleno iglo natakneš takó, de se lahko krog in krog suče, se bo sama takó zasukala, de se bo z enim koncem proti polnočni (severni), z drugim koncem proti poldnevni (južni) strani svetá obrnila in potem vselej v tem stanu obstala, ako jo pri miru pustiš. Ta iglica (v posebni škatljici spravljena) je edina vodnica ljudém, ki v neznanih krajih ali po morji ali po suhim popotovajo. Kakor namreč vsaka dežela, ima tudi cela zemlja 4 poglavitne strani: izhodno, zahodno, južno (ali poldnevno) in severno (ali polnočno) stran. Magnetična iglica ima to lastnost, de kamor in kakor koli se postavi, se sama iz sebe vselej proti polnoči oberne z enim koncem, z drugim pa proti poldnevu, in po tem se lahko druge strani razsodijo. S pomočjo take igle iše tedaj popotnik pot v pušavi ali po morji, in rudár pod zemljo. V velikih pušavah, kakoršne so v Azii, Afriki, po gojzdi Amerike, kjer ni mesta, ne hiše, ne družiga znamenja, je le magnetična igla, ktera pravo pot kaže, kadar so tudi sonce in zvezde skrite. Pod zemljo nimaš družiga vodnika, kakor magnetično iglico; letá vodnica je pa zastopniku človeku takó gotova, de ako bi

*) Mi govorimo tukaj le od rudninske magnetičnosti (mineralischen Magnetismus).

— postavimo — gôro Ljubelj navertali od ene strani na Krajskim, od druge na Koroškim, bi se delavci pod zemljó gotovo srečali. Magnetična igla mornarjem, tudi veterŋnica imenovana, lepo kaže nebeško stran, proti kateri barka vesljá. Kader stran ni mornarju všeč, oberne barko na drugo stran, kakor igla kaže. Popotniki morajo le toliko vediti: proti katerim kraju svetá je tisto mesto, kamor hočejo priti, — magnetična igla jih bo potem zmiraj vižala, kam se imajo obrniti, de poti ne zgrešé.

Kar na magnetični iglici vidiš, de se vedno z enim koncam proti polnoči (to je, proti tistim krajem svetá, ki se polnočni ali severni imenujejo) obrača, z drugim koncam pa proti poldnevju (ali proti tistim krajem svetá, ki se poldnevni ali južni imenujejo), ravno ta prikazik se tudi vidi na magnetični podkvi; tudi tukaj je poldnevna in polnočna pika, kér magnet ne kaže na vsih stranéh enake moči, ampak posebno krog dveh pik, kateri naravoslovci magnetični piki imenujejo. Če pa enimu magnetu približaš družiga, boš nekaj posebniga zagledal: polnočna pika eniga bo bežala od polnočne pike družiga; ravno tako tudi ena poldnevna od druge poldnevne — kér se enaki piki sovražite; — nasproti pa se bo sprijela polnočna pika eniga s poldnevno družiga, kér se inaki (ne enaki) piki ljubíte.

Lejte čudovito lastnost magnetične moči! Vse to se pred našimi očmi godí, brez de bi zamôgli naturo te čudovite moči popolnoma razodeti.

(Dalje sledí.)

V rečéh krajske deželne komisije za oprostenje zemljiš.

Visoko c. kr. ministerstvo notrajnih oprav je v dopisu od 24. januarja t. l. št. 1478 prizadjanje deželne komisije in njenih uradnikov s sledečimi besedami pohvalilo: „Kar ste, blagorodni gospod! v Svojim pregledovavnim poročilu od 15. t. m. št. 119 zastran pridne delavnosti deželne komisije in nje različnih uradnikov do konca léta 1849 razložili, kakor tudi od Vas izvoljene priprave, de se bo časoma napredovanje komisij-skih opravil občno oznanilo, je ministerstvo z veseljem zvedilo, in pripušeno je Vam, blagorodni gospod! to spoznanje hvale vredniga prizadjanja, katero ministerstvo Vam najpervo s pričijočim skazati priložnost ima, tudi družim udam deželne komisije in nje pripomočljivim uradnikom, kakor se Vam bo primerno zdelo, na znanje dati.“

Predsedništvo se torej za pooblasteno spozna, to častljivo pohvaljenje visociga ministerstva, katero so vsi udje kakor tudi nje uradniki si pridobili, s pričijočim razglasam sploh na znanje dati.

V Ljubljani 15. febr. 1850. Od predsedništva c. kr. deželne komisije Dr. Ullepitsch.

Od vodnih činžev.

Po ministerskim ukazu od 12. septembra 1849 (§. 5. čerka b) nehajo brez odškodovanja vodni činži in tlaka za ribštvo.

Vodni činži so se odraštovali v denarjih ali pa v blagu večidel zató, de so grajšine kake jezove ali druge naprave pri vodah narejale in popravljale. Take naredbe in popravljanja bodo prihodnjič ali soseske same ali pa tisti poskerbeli, kateri jih potrebujejo; zató tedej ne bo treba grajšin odškodovati za opravila, za ktére ne bodo nič več skerbeti imele. Ako je do zdaj morebiti kak mlinar grajšini zavoljo tega vsako léto kaj žita, posebno zmes (Mühlgemische) zató odraštoval, kér mu je morebiti grajšina jez ali kakšno drugo povodno napravo popravljala ali pa saj za take potrebe les dajala, kamnje na svoji zemlji lomiti pripustila i. t. d.,

takó to odraštovalo neha brez plačila; zraven pa tudi neha dozrajna dolžnost grajšine. Tolikanj več morajo pa jenjati brez odškodovanja take davšine pod iménam vodnih činžev, za ktére grajšine morebiti že več let nobeniga opravka niso spolnovale.

Te davšine imajo v urbarjih različne iména — namreč: vodni činži (Wasserzinse), činž in mostovina (Zins und Brückenrecht), plačilo za kašte (Entschädigung über aufgestellte Wasserkästen), brodovina (Ueberfuhrsgebühren) i. t. d. — Na te iména in primke je treba dobro paziti, de se bodo pri distriktnih komisijah, ktére bodo z vsakim kmetam posebno obraštovanje narejale, takó na znanje dale, kakor so v rektifikatorjih zapisane. Rektifikatorji so bili dokončani okoli léta 1756,* in od tega časa se je morebiti že kaj prekerstilo in pospremenenju iména svojo izvirno lastnost zgubilo; to pa ni prav, zakaj take pravice se ne smejo samovoljno prenarediti in tedaj tudi ne v druge iména spreobrniti. Zatorej naj se poslužijo vsi kmetovavci dobriga sveta, de naj skerbno poišejo svoje stare bukvice, v ktére so se jim nekđaj plačila za gruntne gospóske zamerkovale; v takih bukvicah so zapisane perve iména.

Med imenovanimi opravili moramo od mostovíne in brodovíne nekaj posebniga govoriti, de se kaka pomota ne pritakne. Le tiste mostovíne bi imele nehati brez odškodovanja, ktére se kakor urbarska davšina od takih mostov dajejo, ktére so soseske in kantonske ali pa cesarske kase narejale in popravljale. To vsaki sam že lahko prevdari, de odškodovanje ne gré za take dolžnosti, katerih grajšine ne opravljajo. V nekterih krajih so rektificirane mostnice, ali plohi, ki so jih podložni grajšinam dajali; to je gotovo za tó, kér so grajšine kake mostove narejale. Ako je pa ta njih dolžnost s časom minula, takó tudi odpade odraštovalo brez odškodovanja. Drugač je pa pri tistih mostéh, ktére so grajšine iz svojih lastnih denarjev naredile in de so za to od vikših gospósk pravico dobile, mostovino po tarifi pobirati. Take tarife se imajo takó dolgo odraštovati, dokler veljajo. Če pa ima kdo kakšno posebno spotikovanje polajšanja tarife tirjati, naj se spodobno oglasi pri postavnih gospóskah, in pravica se mu bo storila, če mu gré.

Brodovíne so se v tistih krajih odraštovale, v kterih so se mogli ljudje čez vodo voziti na ladjah ali v čolnih, ktére so grajšine narejale in popravljale. Take brodovíne so se večidel na léto s žitam odpravljale, in so tudi v mnogih krajih rektificirane, ako ravno ne izvirajo iz zavéze podložtva, ampak so le plačila za brodnarstvo.

Po novih ustavnih postavah imajo vsi prebivavci deželá enake pravíce; postava ne čísla visokosti stanú in tudi ne imenitnosti človeka, ampak vsaki ima odperto pot, za podeljenje pravíce tega ali uniga rokodelstva prositi, in vse predpravice (Vorrechte) imajo nehati. Brodnarija je rokodelsko opravilo in zamore tudi drugim ljudem podeljena biti, ki nimajo grajšin. Kér bi se tedej znalo primeriti, de bi ravno v tistim kraju, kjer dandanašnji kaka grajšina brodnarijo opravljá, tudi še kak drug človek od gosposke pravico zadobil, ladjo ali čoln napraviti in takó ljudi za plačilo prepeljavati, takó se že samo razodéva, de take brodovíne ne morejo biti prištete tistim urbarskim davšinam, ktére so po pričijočih postavah odpravljene. Tega pa tudi ne moremo terjati, de bi kdo ljudi zastonj prepeljeval; kdor se bo hotel čez vodo voziti, bo plačeval na eno ali drugo vižo.

Ambrož.

Podučenje, kako naj se bolniku streže, ki je na vročinski bolezni — legarju — zbolel.

Iz Notrajniskiga smo prejeli tóle prošnjo: „Dajte

vpisnino v očitne bukve vtiče, naj bo vpis ali intabulacija ali prenotacija, mora kolek prošniga pisma za ta vpis za vsako pòlo in za vsako vradstvo (gospòsko) brez razločka 15 kraje. biti.

Za vpisanje v očitne bukve se nič ne plača: 1) pri gori imenovanih lastninah, od katerih se je že 3 in pol od 100 gold. plačalo; 2) tudi za vpisanje taci pravice ne, ktere se na izpeljavo postave 7. sept. 1848 zastonj odveze gruntne podložnosti opirajo, in 3) za izbrisanje vpisanih pravic.

Vpisnine se pa plača: 1) za vpis lastninske pravice, za vpis vžitne pravice ali za pravico rabe ležega blaga poldrugi gold. od 100 gold. vrednosti; 2) za vpis družih pravic taci reči, ki se ceniti morejo, se plača pol gold. od 100 gold. vrednosti; za reč pa, ktere vrednost se ceniti ne da, se plača pol goldinarja za vsako v očitne bukve vpisano pravico.

Kdor se zoper to postavo pregreši, de bi hotel nižji vrednost napovedati, bo za kazin mogel trojni ali šesterni znesik plačati.

Telegraf ali daljnopisnik.

(Dalje.)

Iz tega, kar smo dosihmal povedali, so naši braveci spoznali čudovite lastnosti dvojne moči, katerih ena se električna, druga magnetična imenuje, in iz katerih izvirajo vse skrivnosti telegrafa.

Kdor teh dvéh moči ne pozná, ktere je vsigamogočni Stvarnik natori dodelil, in ktere so visoko učeni moške v skritim krilu nature zasledili in svetu razodéli, do se jih zde ljudje v mnogo rabo poslužijo, — kdor, pravimo, téh moči ne pozná, ali ne bo verjel, de zamore telegraf oznanila iz eniga kraja dalje v drugiga kakor blisk hitro nositi, — ali pa bo mislil, de je to copernija, ali de je čudež.

Kdor pa lastnosti imenovanih moči pozná, bo zapopadel, de se vse to prav po natorno godí, in bo v človeškem umu, ki je vse to našel, le občudoval neskončno modrost vsigamogočnega Stvarnika nebes in zemlje.

Od téh dvéh moči smo tedaj mogli nar poprej govoriti in jih tistim razjasniti, ki jih dosihmal še poznali niso. Zdej bo vsakimu lahko, saj poverh napravo telegrafa zapopasti.

V čim tedaj obstoji cela naprava telegrafa?

Cela naprava telegrafa obstoji iz treh delov.

Pervi del je posoda, v kateri se toliko električne moči napravlja, kolikor je je za pošiljanje oznanil potreba. (Elektricitätsquelle).

Drugi del je kufreni drat, po katerim se v ti posodi izbujena električna moč, kakor strela po dratu, do tistiga kraja pelje, kjer se hoče kakšno oznanilo na znanje dati. (Drahtleitung).

Tretji del je tisti, na kteriga po dratu v daljni kraj peljana električna moč vdarja, de se znamenja narejajo, ktere za to postavljeni moške umejo in jih kakor pri branju eno čerko za drugo sestavljajo, de zvedó celo besedo. Ta tretji del je magnetična igla, na ktero elektrika, po dratu peljana, bije. (Zeichenapparat).

To trojno orodje telegrafa mende vsak lahko zapopade; cela naprava je nekako enaka vodi, ki po žlebu teče, de na malin pride in ga suče. Kar je v tem izgledu voda, je v telegrafu elektrika, — kar je v tem izgledu žleb, je v telegrafu drat po visocih kolih zraven cestá peljan, — kar je pa malin, ki se suče, je magnetična igla pri telegrafu, ktera znamenja dela.

Postavimo na priliko začetek telegrafa na Dunaj, in konec v Terst. Na Dunaji je tedej posoda

elektrike, ki gré po dratu v Terst na magnetično iglo. Kakor pa voda v svojim teku zamore več mlinov gnati, tako tudi elektrika na poti po dratu zamore na več krajih, kjer so take telegrafne hiše, magnetične igle sukati in oznanila dajati. Ker so pa tudi v Gradcu, Marburgu, Celji, Ljubljani take telegrafnice, vsak lahko zapopade, de kakor v vse te kraje oznanila po telegrafu pridejo, tako tudi iz njih na vse te strani gredó.

Vzemite zde podobno telegrafa (6. listu priloženo) v roke in pogledite podobo 1. Moža vidite pri omari sedeti. Ta omara ima v sebi električno in magnetično napravo.

Od električne naprave ne vidite clo nič; ta je v spodnjim delu omare skrita, kjer pri kolénih možá černkaste vratica vidite. Iz te omare gresta dva drata (postavimo iz Ljubljane) eden gré na Dunaj, drugi v Terst; po ravno téh dratih pride oznanilo iz Dunaja ali Tersta, ki nam jih oznani magnetična podkva, ki je v skrinici skrita, ktero na zgornjim delu omare vidite in ktera ima zunej 2 okrogla zvončka in kladviček pod čerko A. Podobo te magnetične podkve, s kufrenim dratom ovíto, vidite iz skrinice vzeto v podobi 2.

Kakó je pa vse to narejeno, in kakó se znamenja glasijo, homo drugo pot bolj natanjko povedali.

(Dalje sledí.)

Novo izvoljeni vradniki deržavniga zagovorništva.

(Konec.)

Na Koroškim.

Za deržavniga zagovornika je zvoljen gospod Dr. Miroslav Edelman pri deželnim sodništvu v Celjovcu.

Za namestnike deržavniga zagovornika, gosp. Dr. Anton Šöppel pri deželnim sodništvu v Celjovcu; Nace Ortwein žl. Molitor pri kant. sodništvu v Špitalu; Dr. Adalbert Heinrich pri deželnim sodništvu v Celjovcu; Ludvik Nagele pri deželnim sodništvu v Celjovcu; Janez Hauser pri kant. sodništvu v Belaku; Tomaž Wegschaider pri kant. sodništvu v Blekovcu; Janez Hanser pri kant. sodništvu v Volšpergu; Dr. Janez od Bitterl pri kant. sodništvu v Šent Vidu; Dr. Maksimilian Lušan pri deželnim sodništvu v Celjovcu.

Na Stajarskim.

Za deržavniga zagovornika je zvoljen gospod Dr. Herman Mullej pri deželnim sodništvu v Celji.

Za namestnike deržavniga zagovornika so zvoljeni, gospodje: Anton Pajman pri deželnim sodništvu v Celji; Jožef žl. Andrioli pri kantonskim sodništvu v Marburgu; Dr. J. Teišinger pri kant. sodništvu v Radgoni; Franc Tomšič pri kant. sodništvu v Brezcah; Franc Radavšeg pri kant. sodništvu na Ptujim; Janez Triller pri kant. sodništvu v Slovenim Gradcu.

Na Goriškim, v Gradiški, Istrii v Terstu in njegovim okrožji.

Za deržavne zagovornika so zvoljeni, gospodje: Emil žl. Blumfeld pri deželnim sodništvu v Terstu; Dragotin Rumer pri deželnim sodništvu v Gorici in Peter Žerave pri deželnim sodništvu v Rovinu.

Za namestnike deržavnih zagovornikov so zvoljeni naslednji gospodje: Dr. Vincenci Sellenati pri deželnim sodništvu v Terstu; Dr. Dragotin Porenta pri deželnim sodništvu v Terstu; Jožef Doliak pri deželnim sodništvu v Gorici; Caharija Majer pri deželnim sodništvu v Rovinu; Alojzi Farlota pri kant. sodništvu v Gradiški; Dr. Dominik Vechi pri kant. sodništvu v Kopru; Juri Mandusić pri

Kakor se je ljudstvo od časa do časa pomnožilo, takó se je tudi pomnožila potreba samostojnih povištev in gruntov. Kak posestnik podložniga celiga grunta je imel več sinov in je želel svoje posestvo med nje razdeliti, de bi jih bil morebiti soldašine obvaroval. Taka razdelitva se ni smela drugač zgoditi, kakor de je grajšina dovolila. Pri takih razdelitvah se je scer razdelila vsa poprejšnja davšinja v denarjih, v blagu ali v delih, zraven se je pa še tudi dostikrat vpeljal nov davk, pod iménam povišanje činža (Urbarsverbesserung, Zinserhöhung) i. t. d.

To povišanja davka se je veči del zató storilo, ker je gruntna gospódka, ktera je imela poprej le z enim podložnim opraviti, po razdelitvi grunta več podložnih dobila, za vsakiga v gruntnih buhvah posebno stran naredila, in zatorej več opravkov dobila, kakor jih je poprej le z enim podložnim imela. Ako ravno bi znali biti taki povišani činzi od kresije poterjeni, vender le nehajo brez odškodovanja za tó, ker prihodnjič nobena grajšina ne bo imela z nekdanjim podložnim več opraviti. Gruntne bukve bojo v cesarskih kancelijah opravljane, odškodovanje bojo cesarske kase pobirala — grajšinam pa ne bo potreba žitnice pobirati in tudi ne na tlako veljevati, ker je vse te zaveze konec.

Tudi kajže ali bajte so se sčasama na tako vižo vstanovile, kader se je le nekoliko zemlje od poprejšnjiga grunta odločilo in kajžarju v last dopisalo. Če se je pri ti priložnosti gosposkini davk po primeri odločeniga zemljiša od grunta odpisal in kajžarju naložil, ima taka davšina enako lastnost z urbarskimi davki. Če se pa od poprejšnjiga grunta nič gosposkiniga davka odpisalo ni, zraven pa vender kajžarju kaj vrinilo, naj bo pot kakoršnim koli iménam, tako nehajo take davšine brez odškodovanja. Zató tedaj tudi neha pri kajžarjih vsako povišanje činža.

Včasih se je pa tudi kako gruntno zemljiše na drobno razdelilo, tako de so se lastine (Ueberlandsgründe) naredile in pod tem iménam v gruntne bukve vpisale. Tudi pri takih lastinah se je morebiti zavoljo pomnoženja gosposkiniga opravila povišanje činža (Zinserhöhung, Urbarsverbesserung) vpeljalo. Tudi v teh primerlejih nehajo taki činzi brez odškodovanja. —

To do zdaj omenjeno povišanje činža zadene le podložne in soseskine grunte ali zemljiša, kader se je pri delitvi in zavoljo delitve vpeljalo. Če je pa morebiti od celosti dominikalne zemlje kak kos odločen bil, in če je pri ti priložnosti povišanje činža na tisti primerlejši pogojeno ali zglihano bilo, kader bo ta kos zemlje, ktera je poprej puša bila, do dobriega obdelan, takó veljajo takrat določki pogodbe ali glihenge, ki se je med grajšino in med prejemnikom take zemlje storila.

Povišanje činža bi se pa bilo znalo tudi zató vpeljati, ker je podložni svoje podložne grunte bolj rodovitne storil ali pa njih lastnost premenil, postavim: če je iz hoste vinograde, iz paše njive i. t. d. prenaradil. Vzrok tega premenjenja je posestnika lastni pot, njegov lastni trud, tedej je tudi dobiček iz tega premenjenja le njegov, do kteriga nobeden drug nima pravice. Ako ravno pričijoči sostavek od takiga povišanja činža ne govori, moramo vender le od njega omeniti zató, kér se že po svoji lastnosti ne da prišteti tistim davšinam, ki izvirajo iz zaveze podložtva, in zatorej tudi ni za odškodovati, ako ni bilo morebiti v postavnih pogodbah poterjeno ali po političkih ali sodnih sklepih presojeno.

Kér se davšina pod iménam „povišanje činža“ (Urbarsverbesserung, Zinserhöhung) v več krajih znajde, bojo imele dištriktne komisije posebno dolžnost na to gledati: kakó in zakaj de se je vpeljala; kmetje pa

naj sami že poprej na tanjko preišejo, iz kakšniga vzroka (uržoha) so to davšino plačevali, de bojo dištriktne komisijam vse pripomočke na roke dali, to reč brez zadržkov in po pravici poravnati. Ambrož.

Telegraf ali daljnopisnik.

(Dalje.)

V omari, pri kateri vidite v podobi 1. možá sedeti, je skrita tista posoda, v kateri se elektrika déla. V ti posodi so namreč v vodeni žepleni kislini, ki se po domače tudi hudičevo olje imenuje, cinkovne ploše h kufrenim takó pertisnjene, de se ena ploša za drugo verstí, in iz te skladnice steber postane, ki se po njegovim najdeniku Voltovi steber imenuje, kteriga smo že v začetku tega popisa razložili. Ta mašina dela elektriko kakor delajo oblaki blisk in strelo; iz te mašine gré kufreni drat poleg magnetične igle na cesto, poleg ceste po kolih peljan, postavimo z Ljubljane, v Terst ali kam drugam, v Terstu se krog magnetične igle nazaj v Ljubljano verne in s pomočjo zemlje zopet k Voltovim stebru pride. S pomočjo zemlje — smo rekli — zakaj? Zató kér v Ljubljani in v Terstu je konec dratú v zemljo vtaknjen. Zemlja je namreč ravno takó dobra vodnica elektrike, kakor kufreni drat, in še veliko boljši. Če se tedej konci dratú, postavimo, v Ljubljani in v Terstu v zemljo vtaknejo, se je po tem takim vodilo elektrike med Ljubljano in Terstam napravilo, ktera se spet na-se nazaj oberne. Vprašal bo kdo: kakó se pa to zgodi, de elektrika, ki po dratu téče in po dratu v zemljo šine, ravno na tisti kraj tje téče, kjer drugi konoc dratú v zemlji tečí? Na to odgovorimo: de elektrika tam odtéče, kjer je je obilno nabrane, in tje téče, kjer je manjka, kakor voda le iz višjiga kraja v nižji kraj teče, in nikdar iz nižjiga v višji. Ali gré pa elektrika na tem teku pod zemljo ravno in nar bližno pot iz Ljubljane v Terst, ali pa morebiti velike ovinke dela, tega pa nihče ne vé. Če ravno kakih 10,000 milj póta po ovinkih gré, to elektriki nič ne dé, kér je znano, de ona v eni sekundi več ko 60,000 milj póta stori.

Kar drat zadene, po kterim elektrika teče, moramo povedati, de se sploh kufreni drat za tó jemlje; po železnim dratu scer tudi elektrika téče, pa železni drat, če je enake debelosti kakor kufreni, sedemkrat slabši elektriko pelje, kakor kufreni, tedej bi mogel biti železni drat, de bi ravno to opravil kakor kufreni, 7krat debelejši.

Drat, po kterim elektrika teče, se pa ne sme nikjer taci rečí dotakniti, ktere bi elektriko na-se potegnile in takó vse delo telegrafa v nič pripravile. Zató vidite na vsakim kolu, čez kteriga je drat peljan, majhne obročke, ki so iz porcelana narejene, skozi ktere drat teče, zató kér ima porcelán to lastnost, de nič elektrike na-se ne potegne. Tudi stéklo (glaž) ima to lastnost, tode stékleni obročki bi se lože pokončali. —

Takó je prišla elektrika na svojim cilu in koncu na magnetično iglo, jo začne sukati, in iz tega postanejo znamenja in oznanila.

(Konec sledí.)

Vošilo zastran kantonskih poglavarstev.

Ministerstvo je z napravo novih kantonskih poglavarstev, po kterih so zamudne stare kresije odpravljene, gotovo dobro misel zadelo in je vsim deželanam s tem močno vstreglo, kteri, namest de so mógli poprej v dve kancelii hoditi, v kantonsko in kresijsko, zamorejo zdej vse v eni opraviti.

Ali — sedež kantonskiga poglavarstva, ki obseže

de po nastopnih urah, v katerih se skozi léto spremíni lune godé, se ravna vunder nekoliko létno vreme, in nar imenitniši zvezdogled Heršelj je na te skušnje opèrt, vremenstvo celiga léta naprej povedal.

Iz tablice, v kateri so po Heršeljnovih vodilih spremíni lune vsaciga mesca zaznamovani, se kaže, de znamo léta posebno rodovitne létine pričakovati, de bo pa leto bolj mokro, kot suho. Mesca maliga travna bo večkrat in več dni zaporedama deževalo; ravno takó bo tudi maliga in veliciga serpana ob času žetve deževno vreme; ravno taka bo tudi mesca kozoperska, kadar se bo krompir domú spravljal.

Gosp. inšpektor Burger, ki je v ti reči v nemškem kmetijskim časopisu „Oeconomische Neuigkeiten“ pisal, pravi: „Ker zamoremo verjeti, de bo zares letašnje vreme takó, kakor je zgorej popisano, bo gotovo kmetovavcam s tem naznanilam vstreženo, de se bojo vedili po tem v eni in drugi reči že poprej ravnati.“

(*Lesnino starih oljnatih farb očistiti*) se vzame potašeljna (Pottasche) v mléku raztopljeniga, (v 5 ali 6 žlic mléka se raztopí za eno nožno špico potašeljna) in s tem mléčnim potašeljam se prevleče (poštrha) lesnina, ktero hočemo oljnate farbe očistiti. V dveh urah je oljnata farba preč.

(*Zanikerni kmetje bojo vedno desetino odrajava.*) Kakó je to? bo marsikdo naglo vprašal. Prav gotova je ta, prijatli! Zadnjo nedeljo sim se peljal na kmete skozi več vasí, in večidel sim vidil sadne drevésa polne gosencíh mešičev, de je bila grôza. Lejte! mi reče moj tovarš — kakó zanikerni kmetje še zmirej gosencam desetino pušajo! Namest de bi zdej z lahkim delam zalego pokončali, iz ktére bo zlézlo na milijone gosenc, ki jim bojo tavžent in tavžent mernikov sadja pokončale, stojé pred drevesi, križem roke deržé in gledajo desetinjake na vejah! Oh, kakó delječ smo še od umniga in pridniga kmetovanja!

Telegraf ali daljnopisnik.

(Konec.)

Kader priteče elektrika, kakor strela, po kufrenim dratu v hišo, kjer je telegrafova omara, zasuče magnetno iglo ali na levo ali na desno, magnetna igla pa premakne kladviček, ki ga v podobi I. pod čerko A vidite. Ta kladviček vdari potem na desni ali levi zvonček, ki ju nad čerko V in I vidite in sta enake podobe in velikosti, kakor je zvonec v navadnih hišnih urah, ktére bijejo.

Če vdari kladviček majhno in kratko na levi zvonec, pomeni to I, če pa vdari na-nj bolj močno in potegnjeno, pomeni to II, — če pa vdari kladviček majhno in kratko na desni zvonec, pomeni to V, če pa vdari na-nj bolj močno in potegnjeno, pomeni to VI.

Lejte s temi štirimi znamenji se zamore vse pisati, kar se če, kér so si telegrafniki iz teh 4 čerk svojo celo abecedo napravili. Dve znamenji skupej napravite eno čerko, in scer takóle: *a* se naznani z I. II. — *b* ali *p* z II. II. — *c* ali *z* z II. VI. — *d* ali *t* z V. II. — *e* z II. I. — *f* ali *v* z V. VI. — *g*, *k* ali *q* z VI. V. — *h* z I. II. — *i* z I. VI. — *l* z VI. I. — *m* z VI. VI. — *n* z I. I. — *o* z VI. I. — *r* z V. I. — *s* z V. V. — *u* ali *w* z II. V. — Številke pa imajo tudi svoje znamenja, namreč: 1 se naznani z I. I. — 2 z I. V. — 3 z V. I. — 4 z V. V. — 5 z I. II. — 6 z II. I. — 7 z I. VI. — 8 z VI. I. — 9 z II. V. — 0 z V. II. — Postavimo: iz Dunaja oznani telegraf v Ljubljano: „Cesar pride ob 8“, tedaj vdari kladviček na zvonca tele znamenja: II. VI. II. I. V. V. I. II. V. I. — II. II. V. I. I. VI V. II. II. I. — VI. I. II. II. — VI. I.

Preden začne, postavimo, telegraf iz Dunaja v Ljubljano oznanovati, dobí telegrafnik v Ljubljani na zvonec posebno znamenje, de naj posluša; Ljubljanski telegrafnik potem berž odgovor da, de že posluša in se k omari vsede; berž potem začne kladviček na levo in desno, majhne in kratke ali pa močnejši in daljši vdarke dajati, ki so, kakor naši bravci zdej vedó, telegrafove čerke in številke. Te čerke, kakor jih telegraf daja, zaporedama zapisuje telegrafnik, ki pri omari sedí, in iz njih potem sestavi cele besede.

Komej je pa Dunajski telegrafnik izgovoril, če je, postavimo, kaj v Ljubljano vprašal, mu začne Ljubljanski telegrafnik, ki ga vidite pri omari sedeti, odgovor dajati. Kakó pa to dela? — Na mizi omare vidite neko pripravo, ki ni nič družiga kakor dve kljupi (Klappen). Kakor tisti, ki na orglah ali klavirju igra, na kljupe pertiska, de glas dajo, — ravno takó pritiska telegrafnik zdej na desno, zdej na levo kljupo, rahlo ali močno, kakor so čerke, iz kterih besede obstojé, ki jih na Dunaj oznaniti hoče. Na kateri strani on tukaj v Ljubljani kljupe pritiska, na tisto stran bije kladviček na Dunaju, in takó se označujejo čerke; iz čerk se sestavljajo besede, iz besed pa celo oznanilo.

Vidite, v tem obstojí čudovitna naprava elektromagnetičniga telegrafa, kteriga se zamore po poslednjim dovoljenju ministerskim vsak človek poslužiti, če zató določeno plačilo odraja, ktero je po številu čerk in po daljavi eniga kraja do družiga odmerjeno.

Pregled hudodelstev,

ki so bile dopernešene v mnogih deželah našiga cesarstva v 4 létih, to je, v létu 1845, 1846, 1847 in 1848.

Kér se bo po novih postavah tožba in sodba pregreškov in hudodelstev prihodnjič drugač ravnala, namreč očitno in ustno s prisežnimi možmi, je minister pravice predložil unidan cesarju pregled hudodelstev, ki so bile dopernešene v našem cesarstvu v 4 létih.

Za vsaciga človeka, kterimu je mar za dušni in telesni blagor njegoviga bližnjiga, je ta dokazek silno imeniten; torej posnamemo iz njega nektere reči v premišljevanje vsim rodoljubam.

Skupno število eno léto razizkovanih hudodelstev je bilo: v Estrajhu s Salcburškim vred 3566, na Štajarskim 638, na Koroškim 153, na Krajskim 208, na Teržaškim, Istrijskim in Goriskim 196, na Českim 3562, na Marskim 1136, na Šlezkim 517, na Tiroljskim 618, v Dalmaciji 522, v Galicii in Bukovini 4235, na Lombarskim 1723, na Beneškim 1460. (Ogerska, Erdeljska, Horvaška dežéla niso v tem dokazu zapadene, zató kér so imele drugačni kaznovavni zakon.)

Na stotavžent duš je prislo tedej v Estrajhu 151, na Štajarskim 63, na Koroškim 48, na Krajskim 44, na Teržaškim i. t. d. 39, na Českim 81, na Marskim 64, na Šlezkim 110, na Tiroljskim 72, v Dalmaciji 126, v Galicii 83, v Lombardii 62, na Beneškim 64.

Po tem takim je bilo v nadvojvodstvu Avstrijskim nar več razizkovanih hudodelstev (untersuchte Verbrechen), potem pride Dalmacija in Šlezko. V Estrajhu zató, kér je na Dunaji vse baže ljudi skupej, revnih, postopačev, delavcov v fahrikah i. t. d. V Dalmaciji zató, kér je ljudstvo malo malo omikano, in nagnjenje do krivaviga maševanja i. t. d. silno. Na Šlezkim je huda lakota in potreba tkavcov, ki je po goratih krajih te dežéle v imenovanih létih razsajala, število hudodelstev povišala. Tudi na Českim je rev-